
II.

Reforme
sustava
visokog
obrazovanja
u Europi

Reformiranje sustava visokog obrazovanja trajan je proces u gotovo svim zemljama Europe. Stalne društvenopolitičke, gospodarske i tehnološke promjene traže nove pristupe i nove sadržaje u visokom obrazovanju, brže i učinkovitije usvajanje novih znanja i vještina kako bi krajnji proizvod ovoga sustava, visokoobrazovani stručnjak i/ili znanstvenik, bio prilagođen novim društvenim potrebama. U posljednjem desetljeću najburnije se društvene promjene, pa tako i promjene u sustavu visokog obrazovanja, zbivaju upravo u europskim zemljama. Naime, nakon pada socijalističkog društvenog sustava započinju brzi procesi transformacije i prilagodbe ukupnog društvenopolitičkog sustava zemalja istočnoga bloka društvenim sustavima razvijenog slobodnog poduzetništva i slobodnog tržišta zapadnoeuropskih zemalja.

Zbog velikih povijesnih razlika u prevladavajućim modelima visokog obrazovanja u tranzicijskim zemljama i razvijenim zemljama Europe, postoje i značajne razlike u načinu, dinamici i sadržaju reorganizacije visokog obrazovanja. Usprikoš integrativnim tendencijama, još uvijek su dosta različiti društveni sustavi: prvi, kojega godina karakterizira slobodno poduzetništvo i tržišno gospodarstvo, i drugi u kojemu nikada nije bilo slobodnoga tržišta i poduzetništva već se dugotrajno razvijao sustav s jakim utjecajem moćne centralizirane države na sve sfere društvenog živo-

ta. Posebice je sustav obrazovanja u bivšim socijalističkim zemljama uvijek smatran najboljim sredstvom indoktrinacije podanika državi, poželjnom ideologijom i vrijednosnim sustavom.

U zapadnoeuropskim zemljama, gdje se promjene sustava visokog obrazovanja zbivaju kontinuirano, bez potrebe za brzim i radikalnim reformskim zahvatima, intervencije u sustav visokog obrazovanja ne izazivaju burne društvene reakcije i sukobe. Nasuprot tome, zbog velikih različitosti u odnosu na zapadne zemlje, sveukupnog zaostajanja u standardima obrazovanja za standardima europskih zemalja, procesi reformi obrazovanja u tranzicijskim zemljama mnogo su radikalniji, dramatičniji, i uz daleko više društvenih sukoba od sukoba uvjetovanih željom za održavanjem tradicionalno etabliranih monopola pojedinih društvenih grupa nad pojedinim dijelovima visokog obrazovanja, do sukoba uvjetovanih razlikama u konceptualnom pristupu i načinu provođenja reforme.

Procesi reformi visokog obrazovanja u tranzicijskim zemljama posebno se intenzivno zbivaju posljednjih nekoliko godina, nakon usvajanja nekih načelnih dokumenata kojima se potiču integrativni procesi u visokom obrazovanju europskih zemalja. Najvažnije su Sorbonska i Bolonjska deklaracija. Ovi se dokumenti zalažu prije svega za što veću autonomiju i slobodu sveučilišta, uz što manji utjecaj državnih intervencija u sustave obrazovanja i znanosti, a istovremeno i za stvaranje jedinog "Prostora europskog visokog obrazovanja" (*European Higher Education Space*).

Prvi deklarirani cilj ovih dokumenata široko je prihvaćen, posebice od strane predstavnika akademske zajednice u svim zemljama Europe. Međutim, težnje za "zajedničkim prostorom europskog obrazovanja" izazivaju često skepsu u mogućnosti ostvarenja, a često i bojazan od gubitka nacionalnih specifičnosti sustava visokog obrazo-

vanja u pojedinim zemljama, što su uostalom dvojbe koje prate i ukupne procese integracije i globalizacije.

Kako se u okviru procesa europskih integracija i općeg procesa globalizacije približiti razvijenim zemljama Zapada, postati integralni dio globaliziranog svijeta, a istovremeno sačuvati svoje tradicionalne, nacionalne i druge vrednote, danas je uostalom i jedna od glavnih dvojbi manje razvijenog dijela svijeta. Ova dvojba, barem što se tiče područja visokog obrazovanja, najizraženija je u tranzicijskim zemljama Europe. Međutim, i u razvijenim zemljama Zapadne Europe, pa čak i zemljama Europske unije, koje su u mnogim sferama društvenog života već prilično integrirane, javljaju se tendencije očuvanja vlastitih posebnosti u visokom obrazovanju i traženja načina da se one očuvaju uz istovremeno promicanje osnovne ideje formiranja "zajedničkog europskog obrazovnog prostora."

U tranzicijskim se zemljama tendencija usklađivanja obrazovnog prostora ponekad shvaća i kao pritisak sa strane razvijenih zemalja, kojoj je najvažniji cilj uspostava jedinstvenog društveno-političkog i gospodarskog europskog sustava u kojem će postojati zajedničko tržište roba i ljudi, i u kojem će svi građani u konačnici imati isto, europsko državljanstvo. Činjenica je da su, i u području integracije obrazovnih sustava, integrativni procesi pod jakim utjecajem i pritiskom kapitala koji je u Europi već stvorio dobre osnove zajedničkog tržišta roba, ali mu još za potpunu gospodarsku integraciju nedostaje slobodno tržište radne snage.

Zajedničko tržište radne snage, kao sljedeća viša faza europskih integracija, zapinje upravo na velikim nejednakostima u sustavima obrazovanja, posebice visokog obrazovanja u pojedinim europskim zemljama. To onemogućuje jači razvoj tržišta radne snage, u kojem bi bilo svejedno u kojoj

je zemlji pojedinac završio svoje obrazovanje jer bi u svakoj bio razvijen, ako ne jednak onda barem u osnovnim obilježjima, vrlo sličan sustav obrazovanja. To bi pojačalo, za integracijske procese i nužnu a još uvijek malu, mobilnost radne snage na integriranom europskom tržištu.

Međutim ne treba zanemariti činjenicu da procesi integracije i usklađivanja visokog obrazovanja promiču i mnoge druge dobrobiti za nacionalno obrazovanje, između kojih je najvažnija tendencija postizavanja slobode i autonomije visokoškolskog sustava, visokoškolskih ustanova, pa i nastavnika i studenata kao osnovnih čimbenika tih sustava, te promicanje visokog obrazovanja kao najvažnijeg oslonca društvenog razvoja i razvoja stabilnog, miroljubivog i demokratskog društva. Zbog toga i na ovaj integracijski proces usklađivanja visokog obrazovanja možemo gledati, kao i na sve druge njegove integracijske procese, s njegove loše i dobre strane, i pokušati iskoristiti što više onoga što je dobro i za naš vlastiti nacionalni razvoj.

BOLONJSKA DEKLARACIJA I BOLONJSKI PROCES

Temeljne odrednice razvoja suvremenog visokog obrazovanja u europskim zemljama zacrtane su u dokumentu pod nazivom *Magna Charta Universitatum*, potpisanog 1988. godine, tijekom proslave 900. obljetnice Bolonjskog sveučilišta.

Na temelju osnovnih načela tog dokumenta nastala je *Sorbonska deklaracija*, koju su prigodom 800. obljetnice Sveučilišta Sorbonne potpisali u ime svojih vlada ministri Francuske, Njemačke, Velike Britanije i Italije, iskazujući time svoju suglasnost za stvaranje zajedničkog europskog obrazovnog prostora. Naglasak je tog dokumenta na potrebi povećane mobilnosti profesora i studenata unutar europskih zemalja. To je potaklo oblikovanje nove i potpunije deklaracije, kojom će

detaljnije biti postavljena osnovna načela integrativnih procesa u visokom obrazovanju u Europi, pa je tako 1999. godine sazvan Bolonjski forum koji je donio zajedničku – tzv. *Bolonjsku deklaraciju*, koju potpisuje 29 ministara, kako Zapadnih tako i tranzicijskih europskih zemalja. Hrvatska se pridružila prihvaćanju ovog dokumenta, tijekom sastanka ministara visokog obrazovanja u Pragu 2001. godine, i time je Vlada Republike Hrvatske iskazala svoju spremnost da će u svoje visokoškolsko zakonodavstvo ugraditi osnovne odrednice *Bolonjske deklaracije*, tj. da će se odazvati pozivu da svoje visoko obrazovanje do 2010. godine uskladi sa sljedećim ciljevima:

1. *Prihvaćanje sustava lako prepoznatljivih i usporedivih akademskih stupnjeva.*
2. *Prihvaćanje sustava zasnovanog na dva obrazovna ciklusa – dodiplomskog i poslijediplomskog (prvog, u trajanju od najmanje tri godine; drugog, u trajanju od 5 i više godina).*
3. *Uvođenje bodovnog sustava kao ECTS (European Credit Transfer System).*
4. *Promicanje mobilnosti nastavnika i studenata te istraživačkog i administrativnog osoblja.*
5. *Promicanje europske suradnje u razvoju kvalitete te usporedivih kriterija i metodologije za procjenu kvalitete.*
6. *Promicanje europske dimenzije u razvoju nastavnih programa, međuinstitucionalne suradnje i integriranih programa.*

U postizanju ovih ciljeva ne traži se zanemarivanje raznolikosti, koje proizlaze iz različitih kultura, tradicija, jezika, vjera, nacionalnih obrazovnih sustava i sl., već što je moguće veće uklapanje tih različitosti u zajednički sustav kao njihov doprinos bogatstvu ukupnog sustava.

Bolonjska deklaracija nije samo politička izjava, ali nije niti međunarodni pravno obvezujući dokument, već njome vlade država potpisnica izražavaju svoju spremnost, a time preuzimaju i

moralnu obvezu, da će poticati zajednički program europskog usklađivanja visokog obrazovanja. Bolonjska deklaracija je skup općih načela koja moraju potaknuti Bolonjski proces, tj. proces postupnog i uzajamnog usklađivanja sustava visokog obrazovanja u Europi. U tom procesu nitko nikome ništa ne nameće, već se zemlje potpisnice pozivaju na uzajamno djelovanje ka konvergenciji i usklađivanju visokoškolskog sustava u Europi. Međutim, sigurno je i to, da one zemlje koje neće provoditi dogovoreni proces konvergencije svojih sustava visokog obrazovanja sa sustavima u drugim europskim zemljama, imaju i manje šanse za cjelovitijom integracijom u tokove slobodnog tržišta roba i kapitala, a time su izložene riziku zaostajanja u gospodarskom i društvenom razvoju.

Što se želi postići pojedinim ciljevima Bolonjske deklaracije?

1. Pribvaćanjem sustava lako prepoznatljivih i usporedivih akademskih stupnjeva postigla bi se laka prepoznatljivost naziva vezanih za struku u cijeloj Europi. U Hrvatskoj još uvijek imamo zastarjeli Zakon o stručnim nazivima i akademskim stupnjevima, s krutom podjelom na višu i visoku stručnu spremu, uz akademske nazive koji se nisu znatnije mijenjali od 60-ih godina. Primjerice, nazivi dipl. inženjer postoji za studije koji nemaju niti jednog inženjerskog predmeta; naziv profesor za profesore srednjih škola kao i za vrhunske znanstvenike koji drže nastavu na sveučilištu ili veleučilištu; naziv magistar za diplomiranog farmaceuta kao i za diplomiranog studenta poslije-diplomskog studija i sl. No više od naziva problematično je izjednačavanje naših četverogodišnjih studija sa studijima u Europi koji su ekvivalentni engleskom B.Sc. (Bachelor of Science), a da su istovremeno nastavna opterećenja na tom četverogodišnjem studiju jednaka onima koji u Europi završavaju diplomom M.Sc. (Master of Science).

Naši studenti, da bi postigli jednak stručni stupanj, studiraju godinu dana dulje nego studenti u mnogim zemljama Europe.

Promjena koja se predlaže, kako bi se uskladili naši nazivi s europskima, je uvođenje naziva “bakalaureus” – za završene studente *dodiplomskih studija* (koji moraju trajati najmanje tri godine); naziva “*magistar ili diplomirani inženjer*” – za inženjerske struke za završene studente *diplomskih studija* u trajanju od ukupno 5 godina; i konačno naziv “*doktor znanosti*” – za završene studente *poslijediplomskih studija* u trajanju od ukupno 8 godina.

2. Prethodni korak izmjenama stručnih naziva treba, naravno, biti *Prihvatanje sustava osnovanog na dva obrazovna ciklusa* – dodiplomskog i poslijediplomskog. Prvoga u trajanju od najmanje tri godine, drugoga u trajanju od 5 i više godina.

HEMA TRAJANJA STUDIJA PREMA BOLONJSKOJ DEKLARACIJI		
Naziv studija		Trajanje studija
Dodiplomski studij	(undergraduate)	3 godine
Diplomski studij	(graduate)	2 godine
Poslijediplomski studij	(postgraduate)	3 godine

Smisao dva ciklusa obrazovanja je ranije stjecanje tzv. “prvog zanimanja” koje omogućava zapošljavanje u strukama i na poslovima za koje je ova razina obrazovanja dovoljna, ali omogućava i nastavak obrazovanja na diplomskom studiju koji završava današnjim magisterijem. Ujedno, ovako organiziran sustav omogućava veću mobilnost stu-

denata nakon treće godine studija, tj. prijelaz na druge studije iz istog područja ukoliko student utvrdi da nema zanimanja ili mu je postojeći studij pretežak, nezanimljiv i sl. Smatra se, da bi kod nas to značajno smanjilo velik broj studenata koji nikada ne završe studij jer kada su se jednom opredijelili za jedan studij i završili dio studija, ne mogu se prebaciti na drugi studij, osim ponovnim upisivanjem prve godine na drugom studiju. Predložena shema studija je dakle 3-5-8. No za neke struke moguće su i druge kombinacije, primjerice za medicinu koja već sada traje šest godina, za veterinu i dr., tako da su moguće i sheme 4-5-9 ili primjerice za medicinu 6-9 i sl.

Poseban problem, vezan uz ovu shemu, je položaj stručnih studija na veleučilištima i visokim školama u novom sustavu, s obzirom da su na njima trogodišnji studiji u načelu završni stupanj. Ti studenti danas, nakon završetka studija, stječu višu stručnu spremu, a u novom sustavu trebali bi stjecati visoku stručnu spremu.

3. *Uvođenje bodovnog sustava (ECTS)* ima za cilj ujednačeno prikazivanje nastavnih i ostalih opterećenja studenata potrebnih za završavanje pojedinog studija. Naime, samo broj godina studija i broj nastavnih sati nedovoljan je za procjenu stvarnih nastavnih opterećenja studija, jer se ona odnose i na one oblike nastave koji nisu uključeni u klasičnu satnicu predavanja, vježbi i seminara. Tako primjerice, kao nastavno opterećenje trebaju biti prikazane aktivnosti kao što su praktičan rad; rad s mentorom; osobni rad studenta npr. u knjižnici, kod kuće, vrijeme potrebno za seminarske radove; aktivnosti vezane uz procjenu znanja i sl. ECTS bodovi su dakle koeficijenti ukupnih opterećenja koji se pridodaju pojedinim predmetima da bi se odmjerilo ukupno opterećenje studenta potrebno za završetak nastave iz tog predmeta. U ECTS-sustavu 60 bodova *predstavlja ukupno opterećenje u jednoj studijskoj godi-*

ni, 30 bodova u svakom semestru, a unutar tih brojeva raspoređuju se koeficijenti opterećenja po pojedinim predmetima. Student može postići bodove i na drugom visokom učilištu, ako je uspostavljena suradnja različitih učilišta, što ima za cilj povećati raspon sadržaja studija i mobilnost studenata. Studenti se potiču da što više sami kreiraju svoj studijski program, izabirući predmete koji obrađuju sadržaje važne za njihovo buduće zvanje i radne aktivnosti. S obzirom na razlike u programu, uvjetovane samostalnim izborom izbornih kolegija, predviđeno je da se uz diplomu izdaje i dopunska isprava – (uz diplomu) tzv. *diploma supplement*. Ovaj dodatak omogućuje prepoznavanje onih specifičnih dijelova studija koje je student sam odabrao i sadrži podatke koji nisu navedeni u diplomi.

4. *Promicanje mobilnosti nastavnika i studenata te istraživačkog i administrativnog osoblja* odnosi se na veću mobilnost nastavnika i studenata unutar lokalnog sustava visokog obrazovanja, a posebice na nužnost povećanja međunarodne mobilnosti nastavnika i studenata. Naravno, preduvjet tome je intenziviranje nastave stranih jezika na prvim godinama studija, podizanje kvalitete nastave na svim visokoškolskim ustanovama do standardne zajedničke razine, razvoj složenog sustava obavještanja o mogućnostima na drugim studijima, otvaranje ECTS ureda radi administrativno-organizacijske podrške većoj mobilnosti i sl.

U idealnom slučaju, u kojem bi funkcionirali svi dijelovi integriranog sustava kakav predlaže Bolonjska deklaracija, student bi studij mogao započeti u Zagrebu, drugu godinu nastaviti u Beču, treću upisati u Splitu, a završiti ga ponovno u Zagrebu.

5. *Promicanje europske suradnje u razvoju kvalitete, usporedivih kriterija i metodologije za procjenu kvalitete* zahtijeva postupke nadzora i vrednovanja aktivnosti u visokoškolskoj nastavi vredno-

vanjem uvjeta za osnivanjem visokoškolskih ustanova, vrednovanjem nastavnih programa, vrednovanjem nastavnika i nastavnog procesa, određivanjem kriterija za izbor nastavnika i sl. Tome bi trebale poslužiti nezavisne nacionalne akreditacijske agencije umrežene u mrežu europskih agencija za akreditaciju i vrednovanje.

6. *Promicanje europske dimenzije u razvoju nastavnih programa, međuinstitucionalne suradnje i integriranih programa* u konačnici je usmjereno oblikovanju europskog identiteta visokog obrazovanja, a time i europskom identitetu budućih “građana Europe”, na temeljima zajedničke klasične grčko-rimske kulture, kršćanstva, renesanse, prosvjetiteljstva i moderne građanske Europe. Važnost koja se pridaje obrazovanju kao pokretaču integracijskih europskih procesa najbolje je iskazana u izjavi češkog predsjednika Vaclava Havela, velikog zagovaratelja europskih integracija i tvorca “Povelje o europskom identitetu (donesenih na Kongresu EU u Lübecku, 1995. godine), koji kaže: “*Biti Europljanin nije stvar rođenja, već obrazovanja.*”

Sveukupan proces usklađivanja visokog obrazovanja u europskim zemljama provode mnoga tijela formirana u cilju poticanja razvoja zajedničkog europskog obrazovnog prostora. Najvažnija među njima je Europska rektorska konferencija, (CRE), kao glavno koordinacijsko tijelo cjelokupnog bolonjskog procesa.

Neke okolnosti koje usporavaju usklađivanje sustava visokog obrazovanja u Hrvatskoj s europskim sustavima obrazovanja su:

1. sporo donošenje nove zakonske regulative
2. nepostojanje jasne strategije razvoja Hrvatske
3. nesklonost promjenama strukture nastavnih programa i kadrovskim promjenama
4. strah od gubitka nacionalne komponente obrazovanja
5. strah od još većeg odljeva mozgova.